

9. Social security act 1989. L.: HMSO, 1989. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_isn=8391

10. Thatcher M. The Downing street years. L., 1993. 976 p. URL: <https://archive.org/details/downingstreetyea00that>

Марина Хададова,

старший викладач кафедри всесвітньої історії

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

СКАРБИ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Серед речових джерел археологічного походження особливе місце займають скарби. Вони з'являються ще в енеоліті – бронзовому віці. Традиція накопичення та приховування цінностей продовжується в ранньому залізному віці. Але, якщо розглядати територію України, то лєвова частка відомих знахідок скарбів припадає на період Київської Русі.

Слід зазначити, що кожен скарб є закритим археологічним комплексом, до якого у певний час ввійшли синхронні предмети. Тому він є безцінним джерелом історичної інформації. Виділяють монетні, монетно-речові та речові скарби. Вміст скарбу міг накопичуватися довгий час, але не більше як середня тривалість життя людини, яка його збирала. В такому разі скарб характеризує певний відтинок історичного часу. Але скарби частіше утворювались і переховувались ситуативно, при наявності реальної зовнішньої небезпеки. Такі ситуативні скарби легко можна пов'язати з конкретними історичними подіями.

В історії Київської Русі можна виділити три хвилі скарбоутворення: IX–X ст., XI–XII ст., перша половина XIII ст. Для цих періодів характерні як накопичувальні скарби, так і ситуативні, в залежності від території. Так більшість відомих скарбів на території древлянського племінного союзу датовані 40-ї роками X ст. Їх походження

пов'язане з каральною експедицією київської княгині Ольги проти древлян. Скарби XII ст. спричинені походом князя Андрія Боголюбського на Київ в березні 1169 р.

Особливо багато скарбів припадає на XIII ст. Першою причиною їх утворення стає монголо-татарська навала. Велика кількість речових скарбів утворилася по шляху просування військ хана Бату від Рязані до Києва. Але для деяких територій пік скарбоутворення припав на 50-і роки XIII ст. Зокрема це характерно для Болохівської землі, городища якої припинили існування після карального походу галицько-волинського князя Данила. Скарби вказаного часу відомі на городищах, життя на яких вже не відновлювалося, таких як Губин, Звяголь та ін. Ці події відображені в літописах, чітко датовані. Тому скарби легко датуються, а їх вміст достовірно презентує матеріальну культуру, розвиток ремесла, торгівельні зв'язки зафіксованого відтинку часу.

Монетні скарби давньоруського часу могли утворюватися як тривало так і спонтанно. Вони частіше пов'язані із стародавніми торгівельними шляхами, місцями переправ. Прикладом такого скарбу може бути випадково знайдений влітку 2020 р. скарб давньоруських срібників біля смт. Гродниця Новоград-Волинського району Житомирської обл. Монети датуються 1010-1019 рр., карбувалися за правління Володимира Святославовича та Святополка Ярополковича. Всього виявлено 38 рідкісних монет. Місцезнаходження скарбу недалеко від берега р. Случ, по якій пролягав відомий торгівельний шлях на захід. Тим більше, у вказаному місці є зручна переправа, яка використовувалася в давньоруський час. Тому є всі підстави пов'язувати скарб з переміщенням торгівельних караванів по Случі [1, с. 36-37].

Речові скарби переважно склалися із прикрас жіночих і чоловічих. Виготовлені вони були із срібла та золота. Ці вироби свідчать про високий рівень ювелірного мистецтва в Київській Русі, а також про певну моду на прикраси та їх оздоблення. Прикладом тому можуть слугувати різночасові скарби ювелірних виробів із літописного Звяголя.

Скарб, який датується X ст. був виявлений у 2014 р. на Північному городищі Звяголя. Серед різноманітних предметів увагу привертають 5 срібних сережок «волинського типу», лопасні намистини з позолотою та золота лунниця. Всі

прикраси оздоблені зерню. Ця техніка досить складна і потребує великої майстерності. Але сережки вказаного типу поширені були на території південно-західної Русі і зустрічаються доволі часто на пам'ятках, пов'язаних з древліанами. Тому можна припустити їх місцеве виробництво на замовлення племінної верхівки. Також прикраси із скарбу демонструють традиційний, можна сказати модний, набір прикрас X ст. Серед набору також присутній популярний жіночий язичницький оберіг – лунниця та комплект сердолікових намистин сорту мушмула. Подібні намистини виготовлялися на території сучасного Ірану та могли потрапити до русичів в результаті торгівельних зв'язків [3, с. 341-343].

Раніше, а саме в 1993 р. на Південному городищі Звяголя в ході розкопок було знайдено речовий скарб XIII ст. у склад якого входив комплект ювелірних виробів - убір знатної городянки. Він складався з трьох пар срібних колтів, срібних рясен з позолотою та намистин, що прикрашали очілля. Основні вироби – це колти, прикрашені глибоким гравіюванням і черню [2, с. 164-165].

На колтах зображені язичницькі образи – священна птахособака симаргл та змії-дракон. Ці образи відроджують свою популярність ще в XII ст., не зважаючи на поширення християнства, активно використовуються давньоруськими ювелірами. Подібні вироби виготовлялися в київських майстернях, а звідти поширювалися по всій Київській Русі.

Отже слід зазначити інформаційні можливості середньовічних скарбів. Вони є джерелами різноманітної історичної інформації – свідчать про економічні та торгівельні зв'язки, розташування торгівельних шляхів, рівень розвитку ремесла, зокрема ювелірного, основні напрямки моди на прикраси та ін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алфьоров О., Моця Б., Петраускас А. Скарб срібників окрай смт Городниця. *Археологічні дослідження в Україні 2020*. Київ. 2022. С.36-37.
2. Звіздецький Б.А. Скарб, знайдений у старому Звягелі. *Україна: наука і культура*. Київ.1994.Вип. 28. С. 162-165.
3. Петраускас А. Скарби ювелірних виробів із літописного Возв'язля. *Археологія України за роки незалежності*. Київ. 2022. С. 341-343.